

Multiscript rekordok az ALEPH integrált könyvtári rendszerben: közös katalógus építése az ELTE Egyetemi Könyvtári Szolgálatában¹

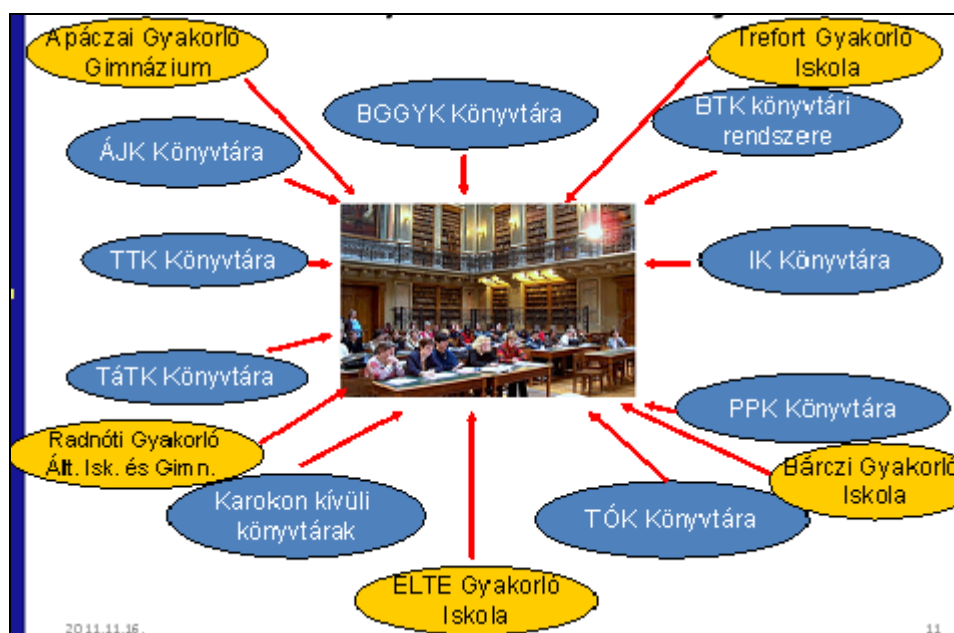
A tavalyi év folyamán a fennállásának 450. évfordulóját ünneplő ELTE Egyetemi Könyvtár integrált könyvtári rendszert váltott: a HORIZON-ról az ALEPH-re tért át. Az Egyetemi Könyvtár hálózati reform koncepciójának elfogadásáról szóló Szenátusi határozattal, az egységes integrált rendszer kötelező bevezetésének követelményével összhangban az egyetem a 3,6 milliós dokumentumállományának egységes adatbázisban való feltártságát az addigi 24%-ról 30%-ra kívánta emelni. Az Egyetemi Könyvtár elsősorban az egzotikus nyelvek irodalmának elektronikus feltárását tűzte ki célul. E kiadványok feldolgozottsági szintje, a feltárás módszere rendkívül változatos volt, így az ALEPH-ben történő integrálásukra is különböző megoldások adódtak. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán több mint egy tucat olyan nyelvet oktatnak, amelyek nem a latin ábécét használják. Ezekben az intézetekben, tanszékeken található értékes könyvállományról teljes értékű katalógust csak az eredeti írás és a latin betűs átírás együttes alkalmazásával lehet készíteni. Mivel az ALEPH Unicode alapú, többnyelvű és karakterkészletű támogatást nyújt, a tartalom és interfész több mint 20 nyelven jeleníthető meg. Az úgynevezett multiscript rekordok tulajdonképpen párhuzamos leírást jelentenek: olyan rekordok, amelyek az adatokat (párhuzamosan) két vagy több írásrendszerben, társított mezőkben közlik. Ezt a módszert az ELTE könyvtárai közül jelenleg a Távol-keleti Intézet és a Konfuciusz Intézet alkalmazza. A tanulmány célja e gyakorlat részletes bemutatása.

ELTE Egyetemi Könyvtári Szolgálat

Az *Egyetemi Könyvtári Szolgálat* (a továbbiakban: EKSZ) az ELTE egységes alapelvek szerint működő, összehangolt szolgáltatásokat nyújtó könyvtári rendszere, amely 2009-ben jött létre az ELTE Szenátusának XXXIV/23009. (III.23.) számú határozata [1] alapján. A nemzetközi példák és a hazai helyzetkép elemzését követően fogalmazódott meg az a könyvtárfejlesztési stratégia, amely elsősorban egy olyan egységes egyetemi könyvtári hálózat létrehozását tűzte ki célul, mely „új, korszerű szolgáltatásokra képes, gyorsítja az oktatók, kutatók és a hallgatók információhoz való hozzájutását és felhasználóbarát a hálózat minden egységében”. [2] Fontos szempontként szerepel benne a hatékonyság, az erőforrásokat jobban, gazdaságosabban hasznosító rendszer működtetése. Az EKSZ tagkönyvtárai egymással együttműködve, a korszerű információs technológiákat alkalmazva

biztosítanak hozzáférést az egyetem tudásvagyonához az egyetem polgárai, a tudományos közönség tagjai, valamint a szélesebb közönség számára. A határozat nyomatékosan megfogalmazza annak szükségességét, hogy a földrajzi tagoltsága ellenére (az ELTE-n több mint 70 kari, intézeti, tanszéki és karon kívüli könyvtár funkcionál) az egész intézmény könyvtári rendszerében egy közös integrált könyvtári rendszer működjön, és abban valamennyi újonnan beszerzett dokumentum elérhető legyen (1. ábra).

Az ELTE dokumentumvagyonára mintegy 3,6 millió könyvtári egység: 2011 elejéig az elektronikus katalógusban ennek az állománynak csupán 24%-a volt elérhető. Az egységes integrált rendszer kötelező bevezetésének követelményével összhangban ezt a százalékos arányt jelentősen, az addigi 24%-ról 30%-ra kívánta emelni az Egyetemi Könyvtár.

1. ábra Az ELTE könyvtárainak közös rendszere a pályázati célkitűzések megvalósítása után

A projekt során kitűzött célok pénzügyi és technikai feltételei

TÁMOP-3.2.4-09/1 – „Tudásexpó-Expressz” – A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében

Az ELTE Egyetemi Könyvtár TÁMOP-3.2.4-09/1 – „Tudásexpó-Expressz” – A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében elnevezésű pályázat keretében a korábban célként megfogalmazott programjait koncentráltabban, szakszerűbben, az eredetileg tervezettnél sokkal rövidebb idő alatt valósíthatta meg. A könyvtár egyik legfontosabb célkitűzése az unikális dokumentumok integrált könyvtári rendszerben való feltártságának növelése volt. Az ELTE portálján elérhető katalógus segítségével a használók széles rétegei kutathatják ezt az értékes anyagot időbeli és földrajzi korlátok nélkül. A rekordok MOKKA/ODR-be kerülésével a használói kör tovább bővül: nem csupán újabb lelőhely adódik a már elérhető bibliográfiai tételekhez, hanem – sok esetben – az ország határain belül egyedüli őrzőként az adatbázisban eddig nem elérhető információt szolgáltatnak az ELTE könyvtárai.

A TÁMOP-3.2.4/09/1/KMR-2010-0021 pályázaton az Egyetemi Könyvtár fenntartója, az ELTE a

könyvtár által összeállított programmal 22 814 450 Ft-ot nyert.

Az ALEPH integrált könyvtári rendszerre való átállás

A TÁMOP pályázatban kitűzött és az Egyetemi Könyvtár által vállalt feladatok szerencsésen találtak az EKSZ stratégiai céljaival, az egyetem könyvtári hálózatában folyó szervezetejlesztési és megújulási folyamatokkal. A pályázat megvalósulása előtt és közben üzemelte be az egyetem az új integrált könyvtári rendszerét, kezdte el a más platformon feldolgozott állományok migrációját és a megváltozott használói igényeket feltárva egy új interaktív közös könyvtári portál indítását.

Az ELTE nyilvános közbeszerzési pályázatot írt ki 2010-ben integrált könyvtári rendszer beszerzésére, melyet az Ex-Lh Kft. nyert meg, így az év végén sor kerülhetett az ALEPH IKR megvásárlására. A váltással kapcsolatos munkák a szerződéskötés napján elkezdődtek: az addig használt HORIZON rendszer egyes moduljainak előre meghatározott időpontokban történt leállításával egyidejűleg indult az adatok teljes körének áttöltése. A komplett – minden, korábban a HORIZON IKR-t használó egység – adatbázis konverziója hat hét alatt lezajlott: mintegy 500 000 bibliográfiai rekord és 785 000 példányrekord, valamint az összes kölcsönzési, gyarapítási és „history” rekord átkerült

az új rendszerbe. Az új IKR-re való átállás két hét zárva tartást igényelt: mind a kölcsönzés, mind a hagyományos és időszaki kiadványok katalogizálása ezt követően már az ALEPH IKR-ben történt. Az egyetem egyes tagkönyvtárai mind a korábban alkalmazott HORIZON rendszerben, mind az új IKR-ben a MARC21 szabvány szerint dolgoztak.

A TÁMOP projekt további célkitűzéseinek megvalósításában már az új IKR által nyújtott lehetőségek, speciális beállítások is segítségünkre voltak.

A projekt során kitűzött célok és eredmények: a rekordok számának növelése

Két kar adatbázisának migrálása

Az ELTE két kari könyvtára 2011 szeptemberéig az általánosan használt adatbázistól eltérő integrált könyvtári rendszerben dolgozott. Az ALEPH bevezetése után fontos célkitűzésként fogalmazódott meg, hogy az egyetem valamennyi könyvtára csatlakozzon a közös rendszerhez. A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar (BGGYK) és a Pedagógiai és Pszichológiai Kar (PPK) migrálásával összesen 182 101 új példányrekord került be a közös adatbázisba.

A *Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Könyvtára* korábban a Corvina rendszert használta, leírásait a USMARC és a MARC21 szabvány szerint készítette el. Olyan bibliográfiai rekordok is fellelhetők voltak az adatbázisukban, amelyek eredetileg egy ISIS rendszerből lettek áttöltve. A rekordszerkezetük jó volt, de bizonyos adatok nem a megfelelő helyen szerepeltek (például az ISBN szám a 020 mező helyett az 500-as mezőben volt), illetve egyes adatelemek nem voltak megfelelően tagolva (pl. a 300-as mező almezőkre tagolása hiányzott). Ezeknél a rekordoknál a tárgyszavak is több helyen eltérnek a helyi szabályzattól: sok 650-es mezőben egyelemű tárgyszavak szerepelnek, nem alkotnak láncot. A jelzett hibák javítása az áttöltés után részben manuálisan, részben automatizáltan történik.

A *Pedagógiai és Pszichológiai Kar Könyvtára* az SrLIB integrált rendszert használta, HUNMARC szabályzat szerint készítette a bibliográfiai leírásait. A könyvek, az időszaki kiadványok mellett szakdolgozatokat, doktori disszertációkat, kéziratokat és különlenyomatokat is gyűjtene. A kari igényekhez igazodva a könyvtár a kijelölt dokumentumokat analitikusan tárta fel az 505-ös mezőben. A forrásdokumentum és a részdokumentum között alá-

ilve fölérendeltségi kapcsolatot jelöltek. Ezek a rekordok – figyelembe véve a PPK hallgatóinak és oktatóinak elvárásait – átkerültek az ALEPH integrált könyvtári rendszerbe.

Az eltérő rendszerek használatából, a különféle MARC szabványok alkalmazásából, a nem tökéletes duplumszűrésből adódó hibák javítása előre megtervezett ütem szerint folyik. A rekordok korrigálása részben automatizálható, részben viszont manuális beavatkozást kíván. A két karnak a közös rendszerhez való csatlakozása a több évet igénybe vevő utómunkálatok ellenére is jelentős eredmény, mely összhangban van az Egyetemi Könyvtár hálózati reformkoncepciójának elfogadásáról szóló szenátusi határozattal, az egységes integrált rendszer kötelező bevezetésének és az egyetemi egységes virtuális könyvtári rendszer kialakításának követelményével.

Közös keresőfelület létrehozása

Az ELTE könyvtári hálózatához tartozó iskolai könyvtárak különféle adatbázisokban tárnak fel dokumentumaikat. E rendszerek megtartása mellett olyan közös lekérdező felület kialakítását tűzte ki célul az Egyetemi Könyvtár, amely a középiskolások számára biztosítja a közvetlen tájékozódási lehetőséget az ELTE teljes dokumentumvagyonában, ugyanakkor lehetővé válik számukra az egész könyvtári rendszer által nyújtott szolgáltatások igénybevétele.

A csatlakozott könyvtárak: az *Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium Könyvtára* (KisTéka, 11 000 rekord), az *ELTE Gyakorló Általános Iskola és Középiskola Könyvtára* (KözTéka, 24 417 rekord), a *Radnóti Miklós Gyakorlóiskola Könyvtára* (SZIK-LA-21, 4 367 rekord), a *Trefort Ágoston Gyakorlóiskola Könyvtára* (SZIRÉN, 15 000 rekord). Az EKSZ portálon elérhető közös katalógusban a lelőhelyre történő szűkítés funkció használatával továbbra is biztosított a lehetőség, hogy az olvasó kizárólag a középiskolai könyvtárak állományában kutasson. Az adatbázisok konvertálása szabályos időközönként történik, melynek során a könyvtárak által használt HUNMARC formátumot át kell alakítani MARC21 formátumra. Az ilyen kis adatbázisok egynapos átfutási idővel konvertálódnak.

Unikális rekordok

A projekt megvalósítása során fontos célként szerepelt, hogy olyan dokumentumokat tegyen a könyvtár elérhetővé az EKSZ OPAC-ján keresztül,

amelyek jórészt unikálisak, és kizárólag az ELTE valamelyik tagkönyvtárának állományában érhetőek el. Az integrált könyvtári rendszerben újonnan rögzített 26 855 rekord között spanyol, dán, svéd, norvég, olasz és kínai nyelvű dokumentumok, valamint 18-19. századi kisnyomtatványok szerepelnek. E kiadványok feldolgozottsági szintje, a feltárás módszere rendkívül változatos volt, így az ALEPH-ben történő integrálásukra is különböző megoldások adódtak.

Spanyol Nyelv és Irodalom Tanszék Könyvtára

A gyűjtemény kizárólag könyveket tartalmaz, összesen 21 127 könyvtári egységből áll. Állományát a Microsoft Access alkalmazásával tárta fel jól strukturált táblázatban, de a bibliográfiai leírás szabványa szerint minimális adat alkalmazásával (pl. a megjelenési év rendszeresen hiányzott). Mindez azonban alkalmassá tette arra, hogy a MARC21 szabványnak megfelelően elfogadható szintű leírásokat kapjunk az ALEPH integrált könyvtári rendszerben. Értelemszerűen néhány mező kitöltése (LDR, 008, 041) csak mechanikus meghatározással történhetett, vállalva a nem túl nagy százalékban előforduló hibás elemeket és azok utólagos javítását. A rekordok migrálását meg kellett előznie a korábbi rendszerben alkalmazott sajátosságok alapos áttanulmányozásának. Jellemző megoldás volt például, hogy ha a bibliográfiai tétel szerzői főtélt és további szerzői főtélt/főtételeket is tartalmazott, akkor a szerzők számának megfelelő rekordszám lett rögzítve azo-

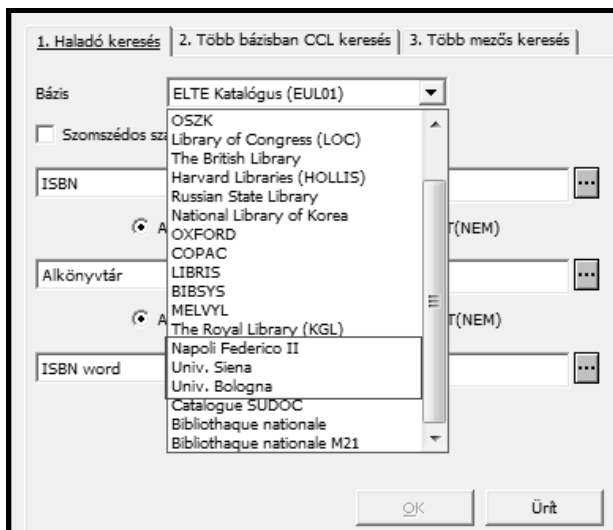
nos leltári számon. Ezért célszerűnek tűnt a betöltés előtti, leltári számra vonatkozó duplumszűrés, hogy a többszörözött leírások közül csak az egyik kerüljön az IKR-be. Ezeket a leírásokat utólag ki kell egészíteni és pótolni a hiányzó szerzőségi adatokat. Ugyancsak következetesen alkalmazták azt a belső szabályt, hogy a többpéldányos beszerzések esetében a példányszámnak megfelelő mennyiségű rekordot rögzítettek. Ezek a rekordok átkerültek az ALEPH-be, korrigálásuk a példánymozgatás funkcióval egyszerűen és gyorsan megoldható (2. ábra).

Olasz Nyelv és Irodalom Tanszék Könyvtára

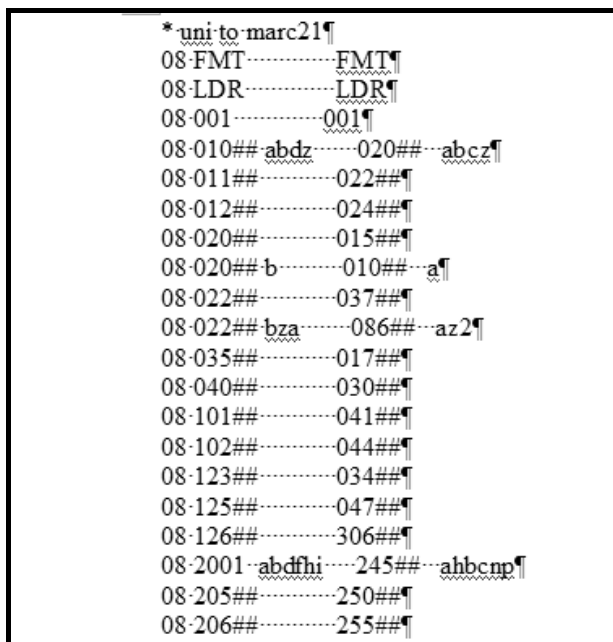
A könyvtár teljes állományáról papíralapú katalógus állt a használók rendelkezésére: a leírások részben a ma érvényben lévő szabvány szerint készültek, részben a korábbi előírások alkalmazásával. Mivel valamennyi leírás alkalmasnak mutatkozott a dokumentumok azonosítására, a legkedvezőbb megoldásnak a más könyvtárakból származó rekordok importálása kínálkozott. Ennek lehetőségét az ALEPH a Z39.50 protokollon keresztül biztosítja. Az *Olasz Tanszék* könyvtári állománya a legnagyobb átfedést a nápolyi, a sienai és a bolognai egyetemi könyvtárak dokumentumaival mutatta: a leírások kevés kivétellel átemelhetők voltak e három könyvtár valamelyikéből (3. ábra). Az úgynevezett fix-rutinok beállításával minimálisra lehetett csökkenteni az importált rekordok javítását (4. ábra).

Rekord teljes nézete	
Válasszon formátumot: Teljes formátum Katalóguskártya Idézet Mezőneves MARC	
18 / 298. rekord - Összes találat	
FMT	BK
LDR	cam 2200145 c 4500
001	000570487
008	110625nuuuu sp spa d
040	ja ELTE
0410	ja spa
1001	ja Cervantes Saavedra, Miguel de
24513	ja El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha c Miguel de Cervantes Saavedra
260	ja Barcelona b Editor Ramón Sopena, S. A.
300	ja 892+4 p. c 18 cm
500	ja Con estudio preliminar y bibliografía de y sobre Miguel de Cervantes Saavedra por A. Herrero Miguel. Biblioteca Sopena. 5
SYS	000570487

2. ábra A Microsoft Access adatbázisból átvett egyik rekord MARC21 formátumban

3. ábra Keresés a nápolyi, a sienai és a bolognai egyetemi könyvtár katalógusában

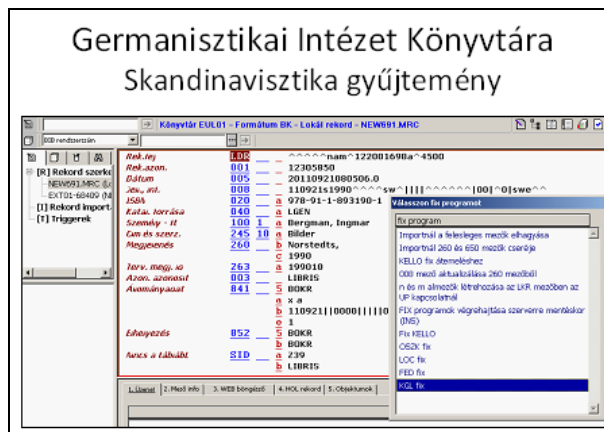

4. ábra Unimarc → MARC21 konverziós fix tábla részlete

A munka csak részben folyhatott a helyszínen, a népes feldolgozó csapat több tagja távolról dolgozott. Utóbbiak számára a katalógusfiók tartalmáról előzetesen fotó készült, doktorandusz hallgatók közreműködésével. Így biztosítottuk a forrást az otthoni munkavégzéshez, mely folyhatott online módon, de lehetőség van offline feldolgozásra is.

Germanisztikai Intézet Könyvtára, Skandinavisztika gyűjtemény

A gyűjtemény jellemzően svéd, dán és norvég nyelvű kiadványokat tartalmaz, a pályázat keretében összesen 1003 könyv leírása vált elérhetővé az egyetem könyvtárainak OPAC-ján keresztül. A rekordokat a svéd LIBRIS, a dán The Royal Library (KGL), illetve a norvég BIBSYS adatbázisból importáltuk és az előzőleg beállított fix program segítségével a MARC21 szabványnak megfelelően átalakítottuk (5. ábra).

5. ábra Fix-rutin alkalmazása a KGL adatbázisából importált rekordnál

Konfuciusz Intézet Könyvtára

Az ELTE Bölcsészettudományi Karán jelenleg több mint egy tucat olyan nyelvet oktatnak, amelyek nem a latin ábécét használják. Az ezeket oktató intézetekben, tanszékeken jelentős és igen értékes könyvállomány található, amelynek adatait közzé kell tenni. Ezen dokumentumokról teljes értékű és jól használható katalógust csak az eredeti írás és a latin betűs átírás együttes alkalmazásával lehet készíteni.

Kínai (és más keleti) nyelvű dokumentumok feltárása már régóta folyik az ELTE Távol-keleti Intézetében. A korábbi IKR azonban csak a transliterálást támogatta, ugyanis a HORIZON egyetemen alkalmazott verziója a meglehetősen korlátozott számú karaktert tartalmazó ALA kódkészletet használta. Az ALEPH UNICODE-os környezetben működik, elvben a UNICODE konzorcium által definiált kódtáblákon szereplő karakterek (több mint százezer) kezelésére fel van készítve. Tehát az ALEPH megvásárlásával az ELTE könyvtárai-

ban lehetőség nyílt az eredeti írásrendszerek használatára is. Ennek megfelelően célul tűztük ki, hogy az új beszerzésű kínai, japán és koreai nyelvű dokumentumokat már nemcsak transliterálva, hanem az eredeti írásrendszerben is feltárjuk. Ez a munka, a módszerek kidolgozása a Távol-keleti Intézet Könyvtárában kezdődött el, de a TÁMOP pályázat lehetőséget adott arra, hogy mintegy fél év alatt az ELTE-n működő Konfuciusz Intézet kínai gyűjteményéből is több mint 2000 példány bekerüljön az adatbázisba. A viszonylag nagy mennyiségű rekord bevitele számos tapasztalattal gazdagított bennünket, és lehetőséget adott a módszerek tökéletesítésére.

Multiscript rekordok

A munka kezdete előtt tanulmányoztuk a MARC21 szabvány vonatkozó pontjait, illetve a nagy nyugati nemzeti és egyetemi könyvtárak katalógusait. Ezek alapján nyilvánvalóvá vált: ahhoz, hogy több írásrendszerben lehessen feltárni a rekordokat, négy alapfeltételnek kell teljesülnie. Rendelkezésre kell állnia:

- a feltárás módját szabályozó szabványnak,
- egy Unicode-os környezetben működő integrált könyvtári rendszernek,
- a megfelelő szövegbeviteli eszközöknek,
- biztosítani kell a karakterek megjelenítését mind feldolgozó, mind felhasználói oldalon.

A több írásrendszer használatának azonban nyilvánvalóan nem csupán az a célja, hogy a dokumentumokat minél pontosabban feltárjuk, s a leírásban az adatokat az eredeti írásrendszerben is megjelenítsük, hanem az is, hogy ilyen módon is visszakereshetővé tegyük a dokumentumokat az érdeklődők számára. A visszakereshetőség egyben a feldolgozás sikerének a fokmérője is.

A szabvány

A MARC21 szabvány a latin betűs írástól eltérő írásrendszereket használó nyelveken készült dokumentumok feltárásával a *Multiscript records* című „D” függelékében foglalkozik [3], melyben két lehetséges rekord modellt határoz meg:

- „A” modell: többféle írásrendszerben közöl adatokat; amennyiben egy adatot szükséges *átírásban* és az *eredeti, nemzeti írásrendszerben* is megadni, akkor az adat eltérő írásrendszerben való közlésére a 880-as mezők használhatók. A feltárás nyelvének, illetve az elsődleges írásrendszernek a megválasztása – vagyis az, hogy me-

lyik írásrendszer kerül a megszokott és melyik a 880-as mezőkbe – a feldolgozó könyvtártól függ.

- „B” modell: többféle írásrendszerben is közölhet adatokat; minden adatot csak a megszokott mezőkben ad meg, nem használ 880-as mezőket.

Az „A” modellt jellemzően a nyugati könyvtárak alkalmazzák, ahol a transliterálás is fontos a leírásban. A „B” modell pedig inkább az „anyanyelvi” könyvtárak (pl. Koreai Nemzeti Könyvtár) gyakorlata, ahol a transliterálásnak nincs nagy jelentősége. Mivel számunkra a transliterálás továbbra is fontos, így az „A” modell használata mellett döntöttünk. A *Library of Congress* rekordján (6. ábra) jól látható az „A” modellel jellemző rekordszerkezet a megszokott mezőkkel és a nekik megfelelő 880-as mezőkkel.

000	01819c	arn	a22004697a	4500													
001	14557103																
005	20091124092329.0																
008	060918s2002	cc	000 1	chi	d												
010	__	la	2006477641														
020	__	la	711902695X														
035	__	la	(CSIRLIN)DCLP06-B17692														
040	__	la	NNC-EA	lc	NNC-EA	ld	DLC-R	ld	DLC								
041	1_	la	chi	la	eng	lb	chi										
042	__	la	lccopycat														
050	00	la	PL2754.85	lb	N213	2002											
066	__	lc	\$1														
100	1_	l6	880-01	la	Lu, Xun,	ld	1881-1936.										
240	10	l6	880-02	la	Na han,	ll	English & Chinese										
245	10	l6	880-03	la	Na han /	lc	Lu Xun zhu ;	Yang Xianyi,	Dai Naidie	yi =	Call to arms /	written by	Lu Xun,	translated by	Yang Xianyi	and	Gladys Yang.
246	31	la	Call to arms														
250	__	l6	880-04	la	Di 1	ban.											
260	__	l6	880-05	la	Beijing :	lb	Wai wen chu ban she,	lc	2002.								
300	__	la	443	p. :	lb	ill. ;	lc	21	cm.								
490	1_	l6	880-06	la	Jing dian de hui sheng =	la	Echo of classics										
500	__	la	Fiction.														
546	__	la	In Chinese with English translation.														
700	1_	l6	880-07	la	Yang, Xianyi,	ld	1915-2009.										
700	1_	la	Yang, Gladys.														
830	_0	l6	880-08	la	Jing dian de hui sheng.												
880	1_	l6	100-01/\$1	la	鲁迅,	ld	1881-1936.										
880	10	l6	240-02/\$1	la	呐喊.	ll	English & Chinese										
880	10	l6	245-03/\$1	la	呐喊 /	lc	鲁迅著 ;	杨宪益,	戴乃迭译 =	Call to arms /	written by	Lu Xun,	translated by	Yang Xianyi	and	Gladys Yang.	
880	__	l6	250-04/\$1	la	第1版.												
880	__	l6	260-05/\$1	la	北京 :	lb	外文出版社,	lc	2002.								
880	1_	l6	490-06/\$1	la	经典的回声 =	la	Echo of classics										
880	1_	l6	700-07/\$1	la	杨宪益,	ld	1915-2009.										
880	_0	l6	830-08/\$1	la	经典的回声.												
906	__	la	7	lb	cbc	lc	copycat	ld	3	le	nclp	lf	20	lg	y-rlnjack		
923	__	ls	CCG														
925	0_	la	acquire	lb	1	shelf	copy	lx	policy	default							
955	__	la	mc07	2006-09-18	to	RCCD	ll	yb42	2006-09-29	le	yb42	2006-09-29	to	BCCD			
985	__	la	spacingreload														

6. ábra Egy kínai nyelvű dokumentum rekordja MARC nézetben a LOC-ból (<http://lccn.loc.gov/2006477641>)

Ugyanez a rekord a következőképpen jelenik meg a WebOPAC-on (7. ábra).

Personal name	<u>Lu, Xun, 1881-1936.</u> <u>鲁迅, 1881-1936.</u>
Uniform title	<u>Na han. English & Chinese</u> <u>呐喊. English & Chinese</u>
Main title	<u>Na han / Lu Xun zhu ; Yang Xianyi, Dai Naidie yi = Call to arms /</u> <u>written by Lu Xun, translated by Yang Xianyi and Gladys Yang.</u> <u>呐喊 / 鲁迅著 ; 杨宪益, 戴乃迭译 = Call to arms / written by Lu</u> <u>Xun, translated by Yang Xianyi and Gladys Yang.</u>
Edition	<u>Di 1 ban.</u> <u>第1版.</u>
Published/Created	<u>Beijing : Wai wen chu ban she, 2002.</u> <u>北京 : 外文出版社, 2002.</u>

7. ábra A 6. ábrán látható rekord a WebOPAC-on teljes formátumban

A *multiscript* rekordok tehát olyan rekordok, ahol az adatokat több írásrendszerben rögzítjük, mivel a feltárni kívánt dokumentum nyelve és írásrendszere eltér a feltárás nyelvétől és írásrendszerétől. Az adatok rögzítése párhuzamosan, úgynevezett *társított* (associated) mezőkben történik.² A szabványban a megszokott, ún. *szokásos* (regular) mezőket (leggyakrabban a 100, 240, 245, 260, 700) társítjuk a 880-as mezőkkel, amelyek elnevezése a szabványban *alternate graphic representation*, vagyis eltérő grafikus megjelenítés. A példákban látható az is, hogy a szabvány szerint a 880-as mező indikátorai (ha vannak) és almezői megegyeznek azzal a mezővel, amelyhez társítjuk. A társított mezőket a *6-os kapcsolati almező* köti össze. Ez tartalmazza a társított mező mezőszámát és egy egyedi azonosítószámot, amely megegyezik a társított mezőkben (8. ábra). Tartalmazhatja a szövegrány kódját is, ha a dokumentumban használt írásrendszer szövegránya eltér az alapértelmezett balról jobbra iránytól (pl. arab és héber írás esetében).

<i>Személy - It</i>	<u>100</u>	<u>1</u>	<u>6</u>	880-04
			<u>a</u>	Shiga Naoya
			<u>d</u>	1883-1971
<i>Alt Grap.Repres</i>	<u>880</u>	<u>1</u>	<u>6</u>	100-04
			<u>a</u>	志賀直哉
			<u>d</u>	1883-1971
<i>Cím és szerz.</i>	<u>245</u>	<u>10</u>	<u>6</u>	880-01
			<u>a</u>	Seibee to hyōtan
			<u>b</u>	hoka jūyon hen
			<u>c</u>	Shiga Naoya
<i>Alt Grap.Repres</i>	<u>880</u>	<u>10</u>	<u>6</u>	245-01
			<u>a</u>	清兵衛と瓢箪
			<u>b</u>	他十四篇
			<u>c</u>	志賀直哉

8. ábra A társított mezők felépítése és kapcsolása

Unicode-os környezetben működő integrált könyvtári rendszer

A szabvány tehát megadja a feldolgozás kereteit, az integrált könyvtári rendszernek pedig biztosítania kell, hogy a szabvány a gyakorlatban is alkalmazható legyen. Egyrészt Unicode-os környezetben kell működni, hogy a különféle írásrendszerek karaktereit egységes kódolási rendszerben lehessen kezelni. Az ALEPH ennek a követelménynek eleget tesz: többnyelvű és -karakterkészletű támogatást nyújt, a tartalom és az interfész is több mint 20 nyelven jeleníthető meg. A többnyelvű szövegbevitel támogatása egy IKR-től elvárható, s később látni fogjuk, hogy az ALEPH milyen lehetőségeket nyújt erre a felhasználóknak. Fontos szempont a speciális karakterek helyes megjelenítése is. Ez csak részben múlik az IKR-en, a korrekt megjelenítés a felhasználó számítógépének beállításaitól is függ. A karakterek kezelésén kívül az IKR-nek biztosítania kell a szabványban meghatározott speciális mezők és almezők működését, a társított mezők kapcsolását a 6-os kapcsolati almezőkön keresztül. Ennek a mezők helyes sorrendben történő megjelenítése, valamint a visszakeresés miatt van jelentősége.

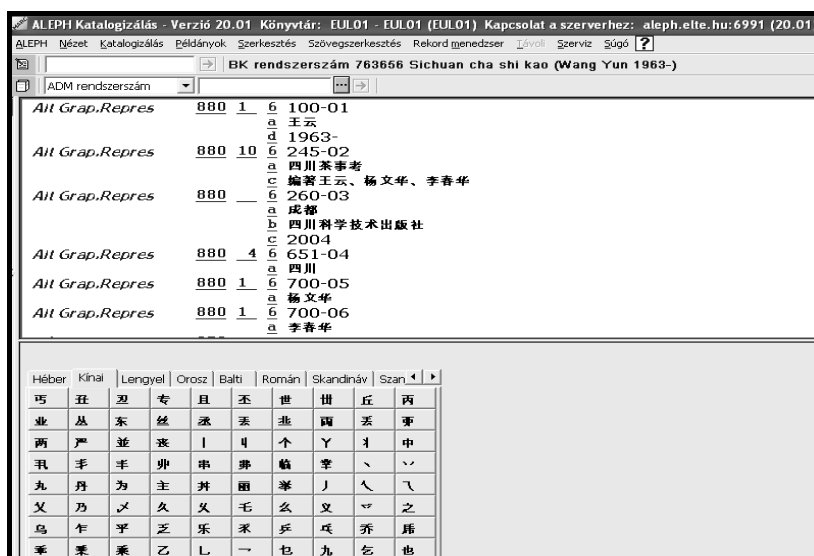
Összességében elmondható, hogy a MARC21 szabvány által meghatározott multiscript rekordmodelleket a fejlesztők sikeresen implementálták az ALEPH-be. A gyakorlati alkalmazás során azonban szükség volt finomhangolásra, apróbb módosításokra.³

Szövegbeviteli eszközök

Multiscript rekord létrehozása, a többi rekordokhoz hasonlóan, történhet manuálisan és importálással is. A külső adatbázisokból átvett rekordok esetén külön karakterkonverzióra az esetek többségében nincs szükség. Kézi bevitelnél a katalogizálók idegen írásrendszerű karaktereket be tudnak írni a rekordokba közvetlenül a billentyűzetükről (ha van telepítve megfelelő driver), vagy egy speciális ALEPH billentyűzet segítségével. Az ún. lebegő billentyűzet (floating keyboard) egy segédtablázat, amely speciális karaktereket tárol (Unicode kódjuk alapján). Ez a segédtabla a katalogizálás során

használható, testre szabható, számítógépenként eltérő lehet a beállítása, az oldalak sorrendje és azok tartalma szabadon változtatható. Praktikus eszköz kis számú és ritkábban használt, nem billentyűkarakterek bevitelére (9. ábra). Nagyobb számú karaktert használó íráskor (pl. kínai) esetében azonban elkerülhetetlen a számítógépre telepített „külső” szövegbeviteli eszköz használata.

A WebOPAC-ban hasonló virtuális billentyűzet segítségével írhatja be a keresőkifejezést az, aki nem rendelkezik speciális billentyűzettel vagy más szövegbeviteli eszközzel a saját gépén (10. ábra).

9. ábra Lebegő billentyűzet az ALEPH-ben

10. ábra Keresés a WebOPAC-ban a virtuális billentyűzettel

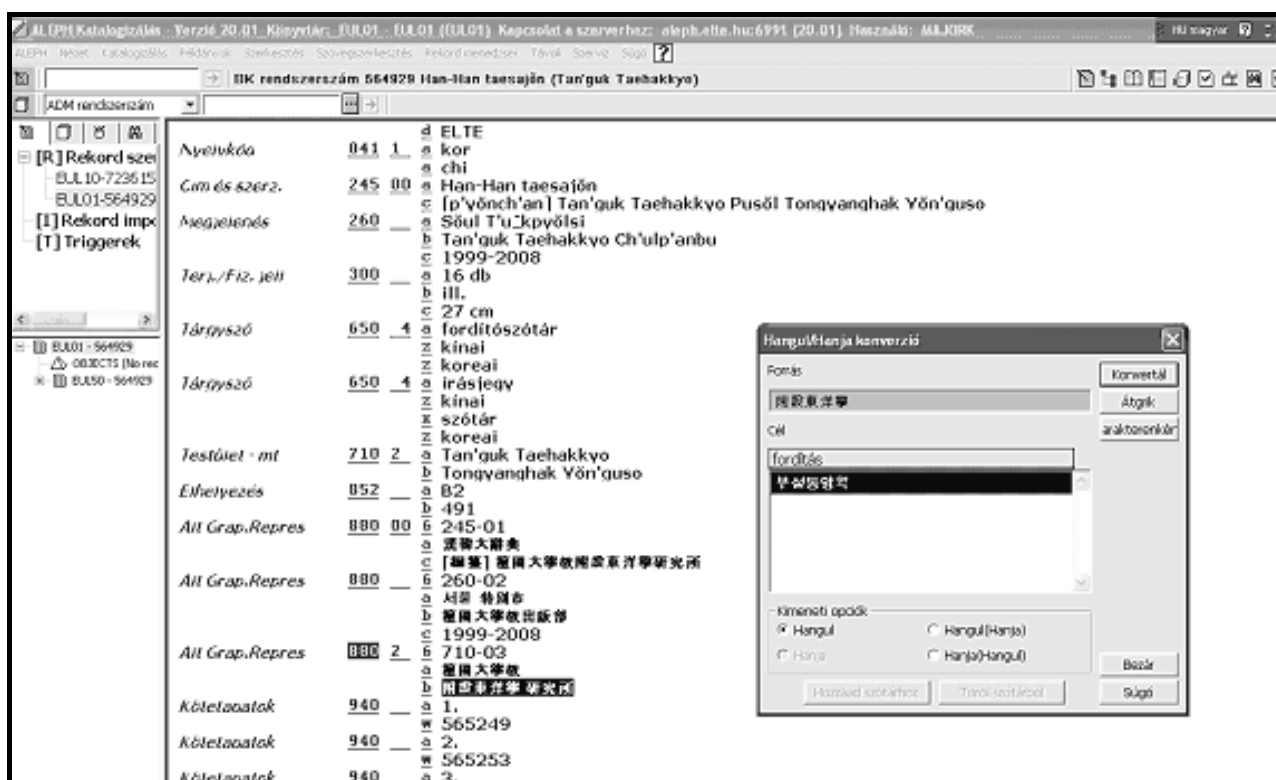
A szövegbeviteli eszközöknél érdemes megemlíteni a különféle karakterkonverziós segédprogramokat: ezek más írásrendszerek karaktereit transliterálják, nagyban meggyorsítva a feldolgozó könyvtáros munkáját. Az ALEPH-ben egy ilyen program áll rendelkezésre, amely a rekordok mezőiben álló koreai *hanja* (koreai nyelvű szövegek lejegyzésére használt kínai írásjegyek) és *hangul* (koreai betűírás) közötti konverziót végzi el (11. ábra). Az átalakított szöveg az eredetivel megegyező mezőkódú, újonnan generált mezőbe kerül (pl. a cím a 245-ből egy új 245-ös mezőbe). Az OCLC rendszerében hasonló programok segítik a kínai és a japán írás transliterálását is. Ezek a programok szabad felhasználásúak, de az ALEPH-be illesztésük még nem megoldott.

Megjelenítés

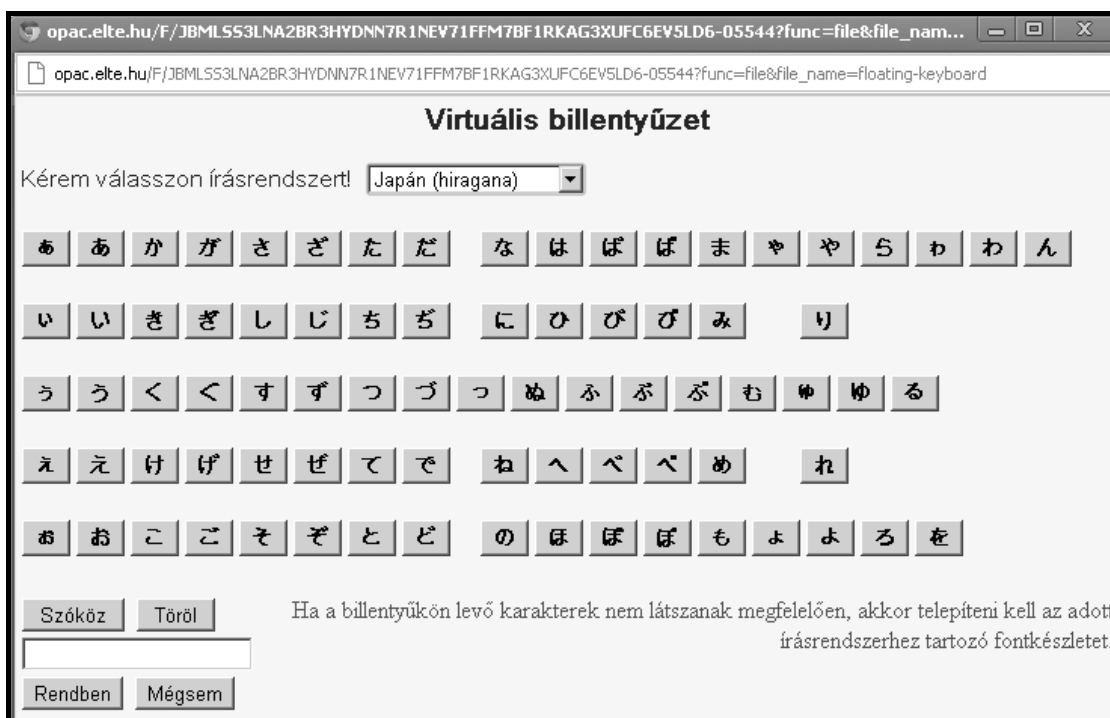
A megjelenítésben különbséget kell tenni a különféle karakterek és az adatok megjelenítése között. Az adatok WebOPAC-beli megjelenítését (milyen adatmezőket, hogyan, milyen sorrendben lássunk?) az ALEPH tábláiban lehet beállítani. A

multiscrypt rekordok esetében a 880-as mezők helyes megjelenítésén van a hangsúly. Mivel ezek használatával kapcsolatban korábban nem voltak tapasztalatok az ELTE-n, megjelenítésük beállításait még mindig folyamatosan módosítjuk.

A karakterek megjelenítése az IKR-ben eltérő a feldolgozó könyvtáros és a könyvtárhasználó olvasó esetében. Előbbi jórészt a katalogizáló modul használja, utóbbi a WebOPAC-on keresztül jut el az adatokhoz. A feldolgozó könyvtáros számára elsődlegesek az IKR beállításai. Tanulságos volt, amikor a latin betűket használó vietnámi nyelv esetében a vietnámi dokumentum rekordja hibátlanul jelent meg az ALEPH WebOPAC-jában, a katalogizáló modulban viszont csak üres négyzetek álltak a mellékjeles betűk helyén. Ennek oka az volt, hogy telepítési problémák miatt a vietnámi ábécé (mellékjeles) betűit tartalmazó fontkészlet hiányzott a számítógépről. Pótlásával a hiba orvosolható volt. A fentebb említett virtuális billentyűzet is csak a megfelelő fontkészletekkel működik (12. ábra).

11. ábra Hanja/hangul konverzió

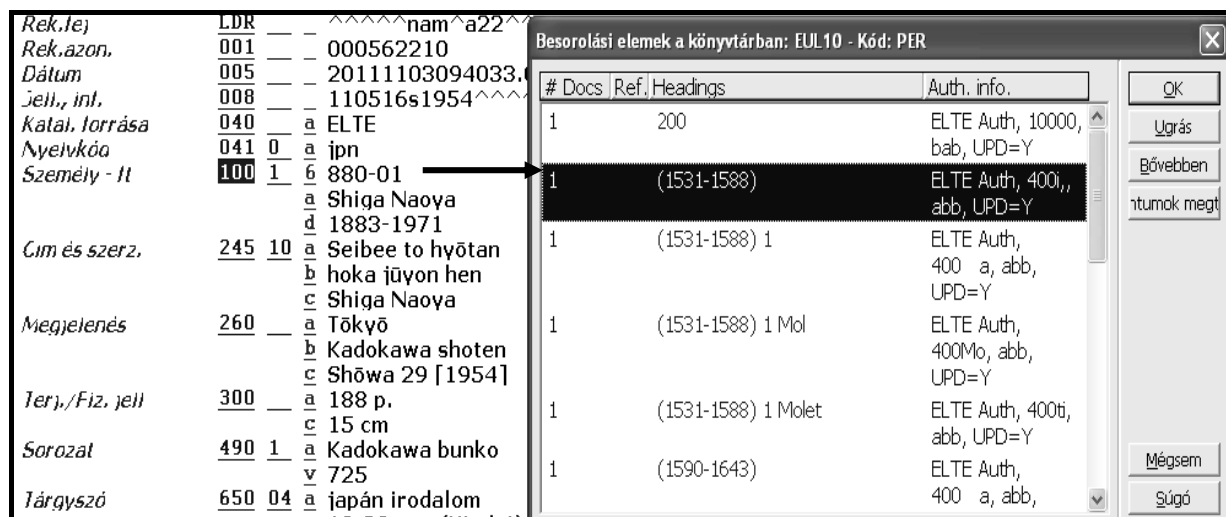

12. ábra Megfelelő fontkészlet hiányában a virtuális billentyűzet sem működik

Tapasztalatok

A 6-os almezővel kapcsolatban a szabvány meghatározta modell alkalmazása során felmerült néhány probléma. Az Aleph-ben az egységes besorolási adatokat tartalmazó mezők szerkesztésekor ellenőrzés céljából behívható az adott mezőhöz tartozó besorolási lista, amely a mező első almezője szerint rendezi az adatokat. A multiscript

rekordokban a szokásos és a társított mezőket a fent említett módon a \$6-os almezővel kell összekapcsolni, amely almező a szabvány szerint kötelezően az első adat a mezőben. Így a besorolási lista egy számkombináció alapján indexelődik a rendszerben (13. ábra). Ennek következtében az egységesített adat ellenőrzése közvetlenül a lista alapján nem lehetséges, csak a keresési modulba való átlépéssel.

13. ábra Ha a keresett elem nem található, akkor a besorolási listában a következőt jelöli ki a rendszer

A problémára az jelentett megoldást, hogy a szokásos mezőkből elhagytuk a \$6-os almezőket. Feltehetőleg ennek lehet a következménye, hogy ha egy mezőt ismételni kell (leggyakrabban többes szerzőség esetén a 700-as mezőt), akkor – ahogy a 14. ábrán is látszik – az egymással társított mezők (pl. eredeti névalakok és átírásuk) nem egymás alá kerülnek, hanem az azonos mezőket csoportként kezeli a rendszer.

Személynév	● Lu Jianming
	● Shen Yang (1955-)
	● Yuan Yulin
	陆俭明
	沈阳 (1955-)
	袁毓林

14. ábra A többes szerzőségi adatok webes megjelenítése

Hiába tartalmaz a \$6-os almező egyedi sorszámot, ha az csak a 880-as mezőkben szerepel, a társított szokásos mezőkben nem. Ez a hiba a rekordok webes megjelenítésében jelentkezik, amit eddig nem sikerült korrigálni.⁴

A 880-as mezők használata a WebOPAC-on történő keresést több ponton is befolyásolja. Ha például arra vagyunk kíváncsiak, hogy *Mao Zedong* (毛泽东) hány mű található a katalógusban, a (latin betűs) kulcsszavas keresés végén egy tizenöt találatot tartalmazó halmazt kapunk, ebből két rekord készült párhuzamos leírással, tehát ebben a kettőben szerepel a 880-as mezőben írásjeggyel cím: Mao Zedong neve az egyikben a cím elején, a másikban a közepén található. Kulcsszavas keresés esetében tehát írásjeggyel két találatot várha-

tunk, böngészéssel pedig egyet. Utóbbi rendben is van, viszont a kulcsszavas keresés a WebOPAC-ban nem egy kételemű találati listát ad, hanem a 880-as mezőkben szereplő címek indexét, ahol az első elem a keresett kifejezés nulla rekorddal, a következő viszont az a cím, amelyben Mao Zedong neve címkezdő pozícióban áll. Tehát a kulcsszavas keresés írásjeggyel valójában böngészésként működik (15. ábra).

További problémát jelent, hogy mivel kínai (japán, koreai) nyelvű vagy témájú dokumentumokat a párhuzamos feltárás megkezdése előtt is feldolgoztunk, óhatatlanul előfordul, hogy például egyes szerzők neve, vagy sorozatok címe a régi rekordokban csak transliterálva található meg. Annak érdekében, hogy az eredeti írásrendszerben végrehajtott keresések eredményeképpen is megkapjuk az adott szerző összes művét, függetlenül a feltárás módjától, szükségesnek bizonyult az eredeti írásmódú nevet utalóként is felvenni a névhez tartozó egységes besorolási rekord 400-as mezőjébe (16. ábra).

Keresés	
Írja be a kereső szót/szavakat	毛泽东
Mező a kereséshez	Cím (sorozat, konferencia.is)
Adatbázis	
Szavak egymás mellett?	☒ Igen ☐ Nem
<input type="button" value="Rendben"/>	<input type="button" value="Töröl"/>
Rekordok száma	Megnéz
	毛泽东
1	毛泽东与中国文化
1	民国的初建
1	民居宅院
1	民居建筑
1	民族工业发展史话

15. ábra Szerzői névre való keresés írásjeggyel a WebOPAC-on

<i>Rekoralej</i>	<u>LDR</u>	___	___	^^^^^cz^^02200085n^^4500
<i>Rekorazon.</i>	<u>001</u>	___	___	000544583
<i>Dátum, idő</i>	<u>005</u>	___	___	20080306141800.0
<i>Jevemzők</i>	<u>008</u>	___	___	080205 ^aznnaab ^^^^^^^^^^^un^and^^^^ u
<i>Személynév</i>	<u>100</u>	<u>0</u>	<u>a</u>	Dōgen
			<u>d</u>	1200-1253
<i>Személynév-ia</i>	<u>400</u>	<u>0</u>	<u>a</u>	Dogen
<i>Személynév-ia</i>	<u>400</u>	<u>0</u>	<u>a</u>	道元
<i>Megj. beiső</i>	<u>667</u>	___	<u>a</u>	Dōgen

16. ábra Authority rekord és utalói

Így a régebbi, transliterált bibliográfiai rekordokat is megtalálhatjuk írásjegyes kereséssel, ha az utalóval kiegészített authority rekordokhoz „kapcsolódnak”. Például *Dōgen* (道元) japán buddhista filozófus neve korábban három különböző módon szerepelt a besorolási listában: Dōgen (az egységesített alak az utalóval, öt bibliográfiai rekord kapcsolódott hozzá), Dogen (két bibliográfiai rekordban) és Dōgen (egy bibliográfiai rekordban). Ez volt az oka annak, hogy a latin betűs formára keresve nyolc találatot kaptunk, írásjeggyel keresve pedig csak ötöt.

Az egyes IKR-ek és könyvtárak eltérően kezelik az egyéb megkülönböztető adat nélküli, azonos nevű szerzőket. Az ELTE EKSZ gyakorlata szerint az ilyen nevekről csak egy egységes besorolási rekord készül (például *Kis József*). Mit tegyünk azonban abban az esetben, ha van két/három/stb. kínai szerzőnk, akik nevének transliterálása megegyezik ugyan, ám eredeti kínai alakjuk eltérő (17. ábra)? Például:

Xu Zhimin 徐志敏 vagy Xu Zhimin 许之敏

Ebben az esetben azt a megoldást választottuk, hogy nemcsak az adott besorolási rekord 400-as mezőjébe és a bibliográfiai rekord 880-as mezőjébe vettük fel az eredeti kínai névalakot, hanem a besorolási rekord 100-as mezőjének \$g almezőjébe is (18. ábra).

Igaz, hogy az eredeti kínai névalak párhuzamos leírás esetében így már négy helyen szerepel, de a megkülönböztetés és a pontos visszakereshetőség csak így módon biztosítható. Az előző két példa alapján leszűrhető az a tapasztalat, hogy az eredeti írásrendszerek használata mellett különös figyelmet kell fordítani a keresési és böngésző indexek beállításaira.

A cikk írásának időpontjában bő egy év telt el az ALEPH bevezetése óta; a multiscript rekordok készítésének módszerét – bár vannak még megoldandó kérdések – ez alatt az időszak alatt nagyjából kidolgoztuk. Reményeink szerint, az ELTE Szenátusának a bevezetőben említett határozatával összhangban, ezzel megkönnyítjük a bekapcsolódást a közös katalogizálásba az EKSZ többi olyan tagkönyvtárának, ahol az állomány jellege és a felhasználói igények miatt szükséges az adatok többféle írásrendszerben való rögzítése.

1. Rövid lista	2. Saját rekordok	3. Rövid rekordok
<< >> (Személy= xu zhimin)		
[Rendezve Main term (csökkenő) majd Cross Reference (növekvő).] <<<<ELTE Auth>>>>		
Heading	Cross Reference	
Xu Zhimin 许之敏	许之敏	
Xu Zhimin 徐志敏	徐志敏	

17. ábra A transliterált névalak egyezése és a kínai névalak

Rekordfej	LDR	—	—	^nz^02200073n^4500
Rekordazon.	001	—	—	000335511
Dátum, idő	005	—	—	20050224000000.0
Jellemzők	008	—	—	050224 ^aznnaab ^un^and^ u
Személynév	100	1	a	Xu Zhimin
			g	徐志敏
Személynév-ja	400	1	a	徐志敏
Megj. belső	667	—	a	Xu Zhimin

18. ábra A besorolási rekord \$g almezőjének használata

Irodalom

- [1] XXXIV/2009. (III. 23.) Szen. sz. határozat az Egyetemi Könyvtár hálózati reform koncepciójának elfogadásáról. = http://www.elte.hu/file/szen090323_1m.pdf
- [2] l.m. 10. p.
- [3] Appendix D – Multiscript records. = <http://www.loc.gov/marc/bibliographic/ecbdmulti.html>

Megjegyzések

- ¹ A 2012-ben Veszprémben rendezett Networkshop előadásának átdolgozott, bővített változata.
- ² A multiscript elnevezést azért tartottuk meg, mivel megfelelően frappáns magyar fordítást egyelőre nem találtunk a kifejezésre. Az adatok párhuzamos rögzítése miatt a cikkben helyenként a párhuzamos feltárás elnevezést használjuk ideiglenes jelleggel.
- ³ Megemlíthető, hogy ALEPH IKR működik az MTA Könyvtárában is. Tudomásunk szerint ők voltak Magyarországon az elsők, akik multiscript rekordokat készítettek: a Keleti Gyűjtemény arab kéziratának katalógusát ők is párhuzamos feltárással, latin betűs és arab írás együttes alkalmazásával készítették el. A két könyvtár gyakorlatának és tapasztalatainak összevetéséből számos érdekes következtetést lehet levonni a szabvány alkalmazásával kapcsolatban,

ezek részletes bemutatása azonban meghaladja jelen cikk kereteit.

- ⁴ A 8. ábrán bemutatott multiscript rekord modell a szabvány illusztrálását szolgálja, az ELTE EKSZ gyakorlatában tehát a \$6-os almezők esetében – az előnyök és hátrányok mérlegelése után – eltérünk a szabványtól.

Beérkezett: 2012. IX. 25-én.

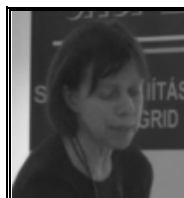
Ézsiás Anikó

az Ex-Lh Kft. rendszerkönyvtárosa.
E-mail: aniko.ezsias@ex-lh.hu

Major Kornélia

az ELTE Távol-keleti Intézetének
könyvtárvezetője.
E-mail: major.kornelia@lib.elte.hu

Székelyné Török Tünde

az ELTE Egyetemi Könyvtár
Gyűjteménykezelő osztályának
vezetője.
E-mail: szekely.tunde@lib.elte.hu

Balázs Sándor (1923–2012)

Elment az Elnök. Több mint 40 éve ismertem meg Sanyit: így kellett szólítani, noha kora szerint apám lehetett volna. Laza közvetlensége ily módon is áthárult környezetére, rám is. És hát a körülmények is eléggé profának voltak: nem egy könyvtár csendes homályában, vagy egy elegáns igazgatói szobában (hiszen éveken át igazgatóhelyettesként is szolgált az OMK-ban), netán egy fontoskodó konferencián történt mindez, hanem az akkor még létező Kálvin téri Kinizsi Sörözőben, ahol ketten-ketten képviseltük a két szomszéd várat: ő és Pusztai Pista, az akkor még OMK-t, Horváth Tibor és jómagam az akkor még KMK-t. Természetes grandezzaival Sanyi javasolta, hogy ülünk össze egy asztalhoz, és ettől az időtől számíthatjuk a VPK (az ifjabbak kedvéért: a Vörös Postakocsi) megalakulását, noha a krúdys intézménybe csak egy év múlva települtünk át a Ráday utcába, lévén a pénzéhes biztosító (akkor még csak egy volt belőle) rátette a kezét a sörözőre. Az is magától értetődött, hogy elnökünk Sanyi lett, könnyed eleganciáját egy pillanatra felfüggesztve nyomban megalkotta a lélekszámban egyre terebélyesedő asztaltársaság alapító okmányát (amelyhez az évtizedek során vaskos naplókötegek társultak – hollétüket sajna homály fedi), amelyet – természetesen – a saját képére formált. Legfontosabb eleme tudniillik az volt, hogy hozzánk bárki leülhet, bármit mondhat, tilos megsértődni. (Az utóbbi parancs alól egyetlen kivétel volt: a „hülye” szóval illetett asztaltársunk, aki megsértődhetett és jussa lett egy italra, de nemcsak maga, hanem az egész asztaltársaság számára). Működött a VPK-ban egy rivális asztaltársaság is, tagjai közül többen átpártoltak hozzánk, mondván, ott hülye emberek okoskodnak, nálunk okos emberek hülyéskednek. A minősítés – akkor is tudtuk – természetesen elsősorban elnökünknek, Balázs Sándornak szólt.